

**Summæ Theologicæ Scholasticæ Et Moralis In Qvatuor
Partes Distributæ Pars ...**

In qua de Virtutibus in Communi, & Theologicis, Fide, Spe & Charitate, nec
non Virtutibus Cardinalibus, præsertim Justitia & Jure, ac Religione
ceterisq[ue] annexis, & Vitiis Oppositis in particulari breviter & dilucidè
tractatur

Herincx, Wilhelm

Antverpiæ, 1663

Disputatio VI. De Iudiciis publicis.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-72941](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-72941)

Pralatorum collatio beneficii facta publico aleatori & usurario irritetur. Denique Trid. sess. 22. c. 1. de Reform. statuit, ut aliàs sancita de vita & honestate clericorum, de choreis, aleis, luffibus &c. in posterum sub iisdem poenis vel majoribus arbitrio Ordinarii imponendis observentur.

non liceret clericis interdum solius recreationis ergo, vel etiam modicâ pecuniâ juxta eorum conditionem expositâ ludere aleis, chartis pictis &c. ut aperte ostendit passim agnita & tolerata consuetudo etiam aliàs proborum. Quamvis ob deordinationes facillè annexi solitas, optandum foret hujusmodi ludos omnino esse præscriptos.

Non sunt tamen sacratissimi Canones in eo rigore recepti, ut absente scandalo

DISPUTATIO SEXTA

De Judiciis Publicis.

QUÆSTIO I.

Quid Judicium, Quæve ad ejus Iustitiam requirantur?

1. Quid judicium.

JUDICIUM sic dictum quasi juris dictio, seu determinatio, hic sumitur pro sententia judicis externè prolata, quâ in controversiis, potissimum delictorum, dicitur, quid agendum vel patientium, seu quid cuique sit debitum.

Quocirca exercens partes judicis, facit quod ei ex officio incumbit, & statuit inter partes quod juris est, adeoque officium justitiæ præstat.

2. Quenam ad ejus justitiam requirantur.

Ad justum porrò judicium requiritur in judicante superioritas, adeoque auctoritas non super personam, quàm super causam judicandam. In ipso actu judicii, tum certitudo cognitionis causæ judicandæ, tum æquitas seu æqualitas, quoad præstandum cuique quod juris est; in forma vero judicii ordinata procedendi ratio per leges præscripta. Unde concurrunt ad judicium causæ legitima propositio, & discussio, ipsius judicii seu sententiæ prolatio, ejusdemque finalis executio, juxta normam veritatis & legum.

Auctoritas in judicante necessaria.

Prima conditio notoria est, & apud omnes in confesso. Eaque fundatur in eo, quòd judici competere debeat vis obligandi seu cogendi ad executionem sententiæ proferendæ, quæ est instar legis particularis, continens proinde vim obligativam & coactivam; adeoque supponens potestatem in personam, & materiam judicandam. Immo qui secus agit, invalidè procedit, & grave ex genere suo peccatum committit usurpationis judicii, veluti iniquus & injustus usurpator alienæ potestatis, cum injuria, juxta communem æstimationem gravi, tum personæ judicandæ, tum superioris ejusdem.

Ejus defectum quid operetur.

Quadrupliciter porrò quis alteri subicitur. Primò, ratione potestatis ordinariæ. *Herincz Sum. Theol. Pars III.*

Quotupliciter quis

Secundò, ratione potestatis delegatæ. Tertiò, ex consensu partium, quando nimirum hæ subjiciunt sese alicui tamquam judici vel tamquam arbitro. Quartò, ratione delicti in loco alienæ jurisdictionis perpetrati; ratione cujus quis forum fortitur: uti & ratione contractus, domicilii & rei sitæ. Quibus ex recepta Doctorum sententia additur ratio injuriæ subito alterius principis illatæ: si enim proprius superior interpellatus nolit illam curare relaxari, poterit hoc facere Princeps ejus, qui injuriam passus est.

alteri subici possit.

Hinc arrogatione judicii peccant, immo nulliter agunt judices sæculares, qui præsumunt judicare clericos quatenus exemptos; qui etiam nequeunt privilegio suo renuntiare: etsi possint in civilibus se subjicere sæculari tamquam arbitro, & laicos possint pertrahere ad judicem sæcularem tamquam actores. Vide *Tridentinum sess. 25. c. 20. de Reform.* renovans jura antiqua.

3. Quenam peccent arrogatione judicii.

Peccant similiter Ordinarii, qui attentant judicare exemptos. Item judices, qui vel fraude extrahunt cõfugientes ad Ecclesiam, eosque contra formam & jus azyli ad mortem vel mutilationem condemnantes. Idem est, si serant sententiam in Ecclesia c. *Decet §. Ordinarii, de Immunit. Eccles.*

Ad excommunicati.

Denique arrogatione judicii peccant excommunicati non tolerati, utpote privati usu suæ jurisdictionis. Et quamvis per moderationem *Concilii Constantiensis Extrav. Ad evitanda* id temperatum juxta *Navarrum, Sotum, Henriquez* & alios videatur quoad valorem eorum, quæ aguntur per toleratos, qui tamen favor ibi concessus solum est directè ipsis innocentibus seu non excommunicatis, non poterunt alii etiam tolerati sese ingerere, nisi rogati à partibus ad sententiam ferendam, ut post *Suarez* advertit *Lessius c. 29. dub. 7. num. 59.* quamquam *Henriquez, Sanchez* & alii quos citat & sequitur *Diana P. 5. Tr. 9. de Excomm. Resol. 131.* & probabile censet *Lugo disp. 37. sect. 2. n. 11.* debeat tantum esse veniale.

Signantes tolerati.

An legiti-
ma sint acta
privati ti-
tulo, ante
sententiam
declarato-
riam.
Quid de
habente si-
militate colo-
rati.

De eo, qui ob crimen privatus est suo titulo, censendum est, eum adhuc valide & licite exercere suam potestatem, donec accedat sententia saltem declaratoria criminis. Qui autem solum titulum coloratum seu putativum habet, esto peccet juxta Lessium, Wiggers & alios, usurpatione potestatis sibi non competentis: acta tamen illius valent, quatenus ob majora reipublice incommoda vitanda defectus veræ jurisdictionis suppletur auctoritate publica juxta L. Barbarius ff. de Officio Prætoris, & Infamia 3. q. 7. Quod locum habet in foro tantum Ecclesiastico, quam civili. Requiritur tamen ut ad sit titulus coloratus, nixus errore communi populi, putantis esse legitimum superiorem. Ideoque valida sunt acta Prælati, qui cum impedimento occulto (etsi cognito conferenti) obtinuit prælaturam; quantumvis etiam ipsi contendentes sint secreto consensu impedimenti. Idemque est de eo, qui pro superiore se gerit & communiter agnoscitur, etsi jurisdictione sit ablata. Quæ similiter ad jurisdictionem in foro sacramentali extendunt Doctores passim obvi; & fortiori aut simili æquiparantes præterea jurisdictionem probabilem ei, quæ fundatur in titulo colorato. Eadem denique procedunt in iis quæ geruntur ex officio publico, etsi non forent proprie actus jurisdictionis, prout sunt instrumenta tabellionum, electio & præsentatio ad officia, assistentia matrimonii &c.

Acta judi-
cialia ty-
ranni an
sint
valida.

Petes, an acta judicialia tyranni sint illicita & invalida? Resp. si solum sit tyrannus ratione iniqui regiminis, acta ejus licent & valent, dummodo sint legibus & æquitati conformia. Si autem sit tyrannus defectu potestatis, donec veluti in pace imperet, sententiæ ejus sunt etiam nullæ defectu potestatis, & à fortiori peccato obnoxie. Quando autem quasi in pace imperat? republica ob defectum virium amplius non repugnante, etsi peccet usurpatione judicii, valent tamen acta ob tacitum reipublice consensum, quæ ad vitandum gravissima inconvenientia, ac ne tota reipublica ac regiminis politici facies evertatur, dum proprii & instituti iudices non admittuntur, præstare censetur gestis auctoritatem, sive antecedenter, sive saltem approbando. Non peccare tamen subditi jus petendo: solum enim proponunt causam quæ urget, relinquendo de cetero tyranno, ut vel relinquat iudices legitimos de illi decernere (quod mallent) vel certe decernat ipse, quod utique minus malum est, quam causas indecisas relinquere. Peccatum tamen tyranni non tam consistit in eo, quod jus dicat, supposita retentione regiminis (quæ supposita ad id obligatur) quam in continuatione retentæ abusive potestatis.

Unde consequenter tyranno iuxta præcipiente tenentur subditi obedire, ejusque

sententiis stare; idque originaliter ex voluntate reipublicæ, quæ id præeligit novæ subditorum libertati. Similiter iudices inferiores prudenter sua munera exequentes, ex voluntate reipublicæ valide ea exercent, immo si tyrannidem non foveant (quam frequenter foveant, coacti non raro esse iniqui tyranni mandata, fidei aut justitiæ contraria) non peccant, supposita tyrannide, cujus sublatio non est in eorum potestate, faciendo quæ aliis legibus consentanea sunt, veluti nullatenus contra, sed potius juxta voluntatem reipublicæ operantes.

Secunda conditio, sita in sufficienti causæ cognitione seu certitudine, fundatur in eo, quod aliàs non possit iudex prudenter, sed solum temerarie sententiam ferre, immo exponat se periculo condemnandi innocentem & liberandi reum, contra finem & naturam judicii, propriæque officii obligationem.

Circa hanc tamen conditionem movetur in primis quæstio, an iudex possit ex privata scientia, aut certe reum non citatum neque auditum condemnare? In quocertum est id non licere iudici inferiori, veluti non valenti in re, præteritanti momenti, circa leges superiores ea de re constitutas. Neque etiam de supremo principe controvertitur, an ex privata scientia occidere possit, non viâ puniendi delicta, sed defensionis reipublicæ ei commissæ ad averendum malum reipublicæ imminens.

Sed quæstio est de punitione rei non probati iudicis talis. Estque recepta opinio Theologorum negativa, præsertim quoad penam mortis aut mutilationis, contra quosdam Jurisperitos apud Lessium c. 29. dub. 11. Et, omittis variis causis, probatur: quia reipublica, quæ princeps omnem potestatem habet, nusquam adeo amplam principis dedit. Confirmatur: quia princeps nequit punire, nisi dum posset ipsa reipublica; cui non generat certitudinem moralem notitia privata principis diffidente factum reo, sed solum duobus vel trium testimonium. Et quamvis testimonium principis in testamento & similibus ex dispositione juris æquivaleret duorum vel trium privatorum testimonio; non tamen in condemnatione ad mortem. Quæ non videtur à Deo concessa, nisi in ore duorum vel trium testium stet veritas: ne alioquin porta aperiretur principibus ad tyrannidem, & pro libitu grassandi in vitam singulorum. Adeo ut ne quidem excipendus videatur casus, quo princeps certo extrajudicialiter sciret aliquem voluisse vim inferre reginæ, ad vitandam infamiam regiam. Quare minus excusatur fama ipsius rei aut familiæ, si illum princeps idcirco sine ordine juris secreto interfici jubeat.

Advertit tamen Lessius supra n. 96. contrariam sententiam non esse improbabilem,

Quid cen-
sendum de
iudicibus
inferioribus
ab eo in-
ferre.

Ad judi-
cium regis
ritur cum
sufficiens
cognitio
causæ.

Iudex ex
privata
scientia
qui cum
necesse
non cit-
tum neque
auditum.

Est si
Præceptum
premiu.

Oppositum,
an impro-
babile.

lem, maximè si crimen sit atrox, quale est mox relatum, ita ut valde expediat auctorem puniri, & tamen ob infamiam conjunctam non expediat rem vulgari: tali enim casu videri posset respublica consentire, quæ (ut subdit *imm. 97.*) posset absolute loquendo Principi concedere auctoritatem absolvendi & condemnandi ex privata scientia. Idem tradit *c. 30. dub. 4. n. 25.*

Obligatur præterea Princeps quamvis certus de crimine, atque etiam exaudiverit testes, priusquam condemnet reum, citare & audire ipsum, ordinariè loquendo: ne huic auferantur media juris ad se defendendum, v. g. negando aut celando crimen, quod credit occultum, excusando &c. Quod proinde semper & ubivis jure Gentium servatum est veluti necessarium. Quamvis omitti posset in casu imminenti alioquin periculi reipublicæ ob potentiam rei. Cui tamen patronus etiam tunc dandus, qui absentem defendat, ut servetur ordo juris, relique more christiano peragatur.

Circa causas civiles, ablationem officii &c. majorem fortassis potestatem princeps habet ad condemnandum aliquem ex scientia privata, ratione altioris domini ob commune bonum ei competentis. Unde sicut testimonium principis sufficit ad dandum valorem testamentis, sic ad alias materias similes ex concessione reipublicæ sufficere posset. Quamvis non circa vitam, quæ non ita subditur potestati reipublicæ.

E contra quæstio movetur, an privata scientia principis seu judicis de innocentia rei, obstat, quo minus eum condemnare possit, si secundum allegata & probata sit reus? Obi in primis certum est, iudicem debere industriam, quam potest adhibere, præsertim in causa mortis aut mutilationis ut falsitas detegatur, v. g. exquisitori examine testium, exemplo Danielis adhuc junioris, vel ut impediatur progressus litis, excogitando causas repellende accusationis, remittendo causam ad superiorem iudicem, depositaque personam iudicis assumendo personam testis: vel ut impediatur sententiæ prolatio aut executio, dissimulando (si absque scâdalo fieri queat) in custodia carceris, vel condonando (si sit princeps supremus) pœnam etiam verè reo debitam.

Quod si sententiam industriâ pro negotii qualitate adhibitâ impedire non possit, adhuc non posse eum suffragari causæ à parte rei iniquæ condemnando innocentem probatum nocentem, testet *Angelus* & quidam alii apud *Lessium c. 29. dub. 10. n. 78.* Oppositum etiam in causa mortis tenet satis probabiliter *D. Thomas q. 67. art. 2. Summus, Sanchez, Joannes Poncius* & multi alii. At *Malderus Tr. 6. c. 1. dub. 13. Lessius sup. n. 84.* & alii passim rectius distinguunt: ut

quidem id liceat, immo necesse sit in causis civilibus, etiam Ecclesiasticis, & criminalibus levioribus (quales censentur, ubi neque de vita, neque de mutilatione agitur) non liceat autem in criminalibus gravioribus, præsertim mortis, quando potius debet officium deponere, aliave damna, eandem mortem, subire.

Prima pars probatur: quia in causis istis respublica censetur judicem commisisse officium eâ lege, ut procedat secundum ordinem juris; prout eam imperare posse patet ex hoc, quod competat ei potestas disponendi de fortunis civium ob bonum publicum, quod in præsentem id postulat, ne videlicet ordo juris cum gravissimo incommodo & multorum scandalo perturbetur; prout simili potestate utitur respublica in usurpatione seu præscriptione. Immo juxta *Vasquez 1. 2. disp. 64. c. 2. n. 7. Sanchez l. 1. Summa c. 9. n. 48.* nequit iudex parti suppeditare ulla probationes juris aut facti. Neque possunt subditi merito id exigere, vel justè exigere, ut iudex propter alicujus particularis commodum sustinere cogatur graviora incommoda, puta infamiam, renuntiationem officii, aut quid simile.

Probabilius tamen est taliter condemnatum non amittere rerum sic abjudicatarum dominium, sed solam possessionem; eò quod amplius respublica non intendat, aut ejus bonum postulet. Unde in sic condemnato locus esset occultæ compensationi, uti & in victoribus obligatio restituendi, deprehensâ rei veritate. De beneficiis tamen sentit *Lessius c. 29. dub. 10. n. 84.* cum *Soto*, & ob identitatem rationis etiam de officiis cum *Panormitano, Innocentio* & aliis, reum per hujusmodi sententiam verè iis privari etiam quoad dominium aut quasi dominium eò quod de his veluti bonis communibus Ecclesia aut respublica liberiori disponat, idque in præsentem fieri expediat, ut certos habeat ministros cum certa jurisdictione.

Secunda pars probatur ex illo *Exodi 23. Insonem & justum non occides.* Nam quidquid sit de publica opinione aut scientiâ (quæ etiam Naboth & Sulanna erant fontes ac rei, qui tamen in Scriptura dicuntur insones) talis verè est insones & justus. Ideoque dictis verbis notanter præmittitur: *Non suscipies vocem mendacii . . . non sequeris turbam ad faciendum malum: nec in iudicio plurimorum acquiesces sententia, ut à vero devies.* Itaque in hujusmodi causa attendenda est ipsa veritas, ne condemnetur, quem æterni tribunalis iudicis reum non habet, uti iudicibus præcipit *Innocentius IV. c. Cum æterni, de sentent. & re iudic. in 6.*

Ratio est: quia intrinsecè malum est directè occidere innocentem, adeò ut non excuset perverso ordinis juris, immo nec

Verior dicitur posse in causis civilibus, non in criminalibus, præsertim mortis.

Prima pars probatur.

An sic condemnatus amittat dominium rei abjudicata.

13. Secunda pars probatur ex scriptura.

14. Et ratio.

9. An saltem auditis reus, & non reo.

10. Quid agendum iudicis, si iudicem probatum reum novit innocentem.

11. An possit condemnari. Varia sententia.

aversio totius reipublicæ, quæ non habet potestatem in vitam subditorum innocentium; qui per falsa testimonia non fiunt nocentes. Quare etiam respublica non potuit iudicibus dare potestatem, quæ ipsa caret. Confirmatur: quia non potest quis cognoscere non suam, etsi iudicè probata sit sua, nequidem exequendo sententiam iudicis per redditionem debiti: immo potius debet humiliter sustinere etiam excommunicationis sententiam, c. *Inquisitioni* 44. de *Sentent. excommunic.* et quòd videlicet sit intrinsecè malum, si à parte rei & coram Deo non sit conjux. Idem igitur est in præsentibus. Prout latè profequitur *Lugo disp. 37. sect. 4. n. 43.*

15.
Sociis ob-
jectionibus.

Nec obstat illud *Deuteron. 17. In org. duorum aut trium testium peribit, qui interficietur.* Cui consonat dictum Christi *Matth. 18.* Nam Scriptura non vult, omni casu, quo tot testes adfunt, posse reum condemnari, sed tot saltem requiri, nec sufficere testimonium unius, cum ibidem subdatur: *Nemo occidatur uno contra se dicente testimonium.* Idemque insinuat *Alexander III. c. Licet 23. de testibus.* Specialiter autem requiruntur in quæstione de homicidio duo saltem testes veridici, sic ut iudex procedere non possit secundum eorum testimonia tamquam vera, si ipsi falsitas sit perpetrata.

Non obstat etiam quòd iudex sententiam proferat ut persona publica, adeoque ex scientia publica: nam postremum fallit in casu sanguinis, dum iudici constat scientiam publicam esse iniquam calumniam & errorem.

Non obstat denique, quòd iudex solum censetur directè velle conservare ordinem iudiciarium, cui per accidens & indirectè adjungitur occisio innocentis. Nam in præsentibus hæc duo non sunt pro distinctis habenda: per ipsam enim occisionem innocentis tamquam medium directè intenditur hic & nunc conservatio ordinis iudiciarii, sive ipsa condemnatio & occisio hoc casu prætenditur esse conservatio ordinis iudiciarii; ut proinde iudex directè intendat occisionem, uti hanc conservacionem. Nec apparet, qui possit concipi, ut iudex non intendat mortem illius, nec nisi per accidens interficiat, quem condemnat, & interfici mandat.

16.
Qualiter
teneatur
iudex con-
formare ju-
diciam le-
gibus.

Postrema recti iudicii conditio postulans ipsam conformari legibus, satis patet in primis quoad leges illas, quæ præscribunt idem quod jus naturæ, à quo utique nullus iudex est exemptus. Quoad alias leges positivas idem patet de iudice inferiori, quem constat non esse supra leges, neque eas posse immutare. Ut proinde pœnam lege aut mandato superioris taxatam debeat imponere, vel si ipso facto imposta sit, delictum debarare & pœnam exequi. De iudice autem supremo idem re-

gulariter censendum: cum & hic legibus suis teneatur, saltem ex æquitate quoad vim directivam. Unde *Aug. de vera Relig. c. 31. de legibus temporalibus ait: Quamquam de his homines iudicent, cum eas instituant, tamen cum fuerint instituta atque firmata, non licebit iudici de ipsis iudicare, sed secundum ipsas.*

Potest tamen iudex supremus ex rationabili causa in iis dispensare, adeoque pœnam taxatam remittere, aut moderari, vel etiam augere. Quod non potest iudex inferior, per se loquendo. Quamvis per accidens ob circumstantias extraordinariè aggravantes possit pœnam augere, uti & ob similitèr minuentes eamdem imminuere, saltem ante latam sententiam. Vide *Suarez l. 5. de Leg. c. 11. n. 5.*

Pœnæ etiam multæ sunt arbitrariæ seu iudicis inferioris arbitrio commissæ. Præterea locum hic habet interdum epykia, de qua in materia de Legibus.

Hinc non sicut intercedere apud iudicem pro remissione, quam is in conscientia tenetur seu non potest facere: sic ut proinde debeant hujusmodi intercessiones fieri cum modo saltem tacitè subintelligèto, quantum iustitiæ & conscientiæ patitur. Ideoque magnà cautelâ in his opus est, præsertim si fiant apud iudices indoctos aut fragiles, qui auctoritate vel precibus intercedentium facillè dimoverentur à servanda æquitate: præterquam quòd sæpè reipublicæ plurimum interfit, ut nequam personæ tollantur è medio, sicque præcludatur via novis alioquin secuturis abusibus.

QUESTIO II.

De Modis Procedendi in Iudiciis, præsertim ex Officio.

DOCTORES communiter tres statuunt modos procedendi adversus reum, scilicet accusationis, denuntiationis, & inquisitionis. Via accusationis est, quando est aliquis actor, qui spondet se objectum probaturum. Via denuntiationis est, quando quis detulit crimen, qui non ult suscipere onus probandi. Est autem duplex denuntiatio, Evangelica, quæ tendit ad emendationem fratris, & fit superiori eamquam patri: altera judicialis, quæ spectat ad criminum punctionem, vel impeditio-nem mali & damni, & fit superiori tamquam iudici. Viâ inquisitionis proceditur, quando iudex aut superior ex officio procedit ad provinciam vel locum sibi subiectum reformandum, vel ad investigandum criminis commissi auctorem. Quia tamen denuntiatio tantum est quid prævium, ut iudex possit procedere viâ inquisitionis, consequenter tantum duo sunt modi distincti,

distincti, scilicet accusationis & inquisitionis, sive ut Doctores, sæpius loquuntur, modus procedendi ad instantiam partis, & modus procedendi ex officio.

Nec obstat, quòd iudex dicatur neminem posse condemnare sine accusatore; adeoque tantum unicus videatur modus. Non enim semper requiritur accusator formalis (qui intelligitur, dum hi modi distinguuntur) sed vel ille, vel saltem virtualis, seu ejus vires supplens, puta evidentia facti, aut quid simile.

19. *Triplicis inquisitionis.*

Triplicis porro est inquisitio. Prima omnino generalis, quæ in genere inquiritur, an subditi servent leges, an non committant crimina, an de nullo sit fama vel suspicio alicujus delicti. Hæc utuntur Prælati & superiores in visitatione Provinciarum & locorum sibi subjectorum. Secunda est omnino specialis, quæ de certa persona & de certo crimine inquiritur, ut an Petrus commiserit homicidium. Tertia est mixta, quando vel solum delictum est speciale, ut quis fecerit homicidium, vel sola persona est specialis, v. g. an Petrus bene vivat. His præmissis

20. *Inquisitio generalis non prærequirit infamiam.*

Tradunt in primis Doctores unanimiter ad inquisitionem generalem non requiri, ut præcesserit aliqua infamia. Et patet ex Canonibus, in quibus jubentur Prælati inquirere & visitare loca sibi subjecta, *Permissio 1. de Offic. Iudicis Ordinarii, & c. Romana 1. §. Sanè de Censuris in 6.* Ratio est: quia talis inquisitio nemini est injuriola, & aliunde est necessaria ad purgandam rempublicam, criminaque compescenda. Nihilominus juxta Doctores communiter subditi sic interrogati non debent declarare occulta crimina eorum, qui nullam laborant infamiam: hæc enim est, esseque debet mens ipsorum interrogantium. Unde quando alicubi instituitur visitatio juxta Statuta, sic ut inquirendum & in caput & membra, nullam prærequirit infamiam, patet *c. Qualiter & quando 24. de accusat. & c. 1. de Offic. Iudic. Ordin.* Non tamen detegenda sunt tunc crimina occulta; quia de illis non censetur fieri inquisitio. Excipitur, dum est paterna visitatio in ordine tantum ad emendationem necessariam.

21. *Inquisitio mixta an prærequirat infamiam.*

Inquisitio mixta, dum de crimine constat, & persona ignoratur, indubiè est licita, si de eo præcesserit infamia. Idemque est, cæsi non præcesserit, si in inquisitione non fiat mentio personæ particularis; prout praxis omnium judicum docet; adeo ut Innocentius scribens in *c. Bona 1. de Elect. num. 5.* dicat: *Sic servat totus mundus.* Aliàs quoque malefici spè impunitatis invalescerent, populus ob neglectam inquisitionem offenderetur; sic ut tota communitas illam censetur expetere, ipsi maleficis dumtaxat exceptis. Canones, qui in oppositum allegari possent, loquuntur aperte de

inquisitione speciali, quæ fieret citra præviam infamiam.

Si autem queratur, quæ viâ exculari possint iudices sic procedentes, veluti occasionem dantes simplicioribus, ut etiam occulta crimina pandant; quæ quidem pandi non posse, sicuti neque, ut hoc fiat, intendi à iudice, hæbet communis opinio. Respondet Lessius *c. 29. dub. 14. n. 115. Wiggers Tr. 6. c. 1. dub. 14.* & alii, contra varios, non debere propterea iudicem instruere testes de modo respondendi; veluti utentem jure suo, & adhibentem medium reipublicæ adeo necessarium, quod non debet ob aliquorum imperitiam omitti, cum periculo reddendi se suspectum de corruptela aut favore criminolorum. Que tamen responsio non satisfacit *Lugo d. 37. f. 6. n. 59.* in casu, quo testes rogantur iis verborum formulis, quæ non aliud significant, quam mandatum revelandi omnia, etiam secreta; eò quòd tunc sit cooperatio per se ad injustam materiam revelationum. Quare responderet, facile id evitari, si solum interrogetur, an sit aliquis rumor seu murmur contra aliquem in particulari &c. vel quia præsumere potest testes accedere factis instructos; uti non præmonentur de non prodendis semetipsis: vel quia delicta frequenter sunt talia, ut expediat omnino malefactorem revelari ad vitandum seipublicæ damnum: vel quia non desunt indicia contra personam determinatam; vel denique quia amplectuntur sententiam *Turrisani, Reginaldi & aliorum Doctorum*, qui docent posse revelari auctorem occultum criminis publici, postponendo privatum malefactoris bonum quieti & bono publico: eò quòd ratio ob quam præexigitur infamia in inquisitione speciali (quæ est, ne quando inquisitus sit innocens, qui per hoc infamaretur) hic cesset, dum nemo specialiter à iudice exprimitur, & testis suâ depositione infamaret quidem, sed non nisi nocivum & verè reum. Ita ferè *Lugo.*

22. *Praxis Iudicium distinetur & variè excusatur.*

Inquisitio specialis regulariter prærequirit infamiam seu clamoram insinuationem, quæ non sit paucorum, hæbeatque ortum à fide dignis, sic ut rumor publico velut clamore ad aures iudicis deferatur *c. Inquisitionis §. 3. & c. Qualiter & quando 24. de Accusat.* Iudex enim non debet inchoare iudicium à se ipso, sed ex publica scientia, qualis in defectu accusationis, confessionis &c. est infamia judicialis, id est, frequens vox bonorum & proborum virorum, quæ hominem de certo crimine judicialiter suspectum reddit. Non sufficit tamen infamia de uno crimine ad inquirendum specialiter de aliis disparatis: fœna enim est divisibilis, potestque de uno vitio infamis retinere jus ad famam in aliis materiis. Secus esset de vitiis annexis, quorum suspicio generatur

23. *Inquisitio specialis regulariter de jure prærequirit infamiam.*

Quid Infamia hic.

negatur ex aliis, de quibus iam est infamia. Similiter sunt quedam crimina, quae communiter existimantur saepius esse admittenda à convictis de unico, puta furtiva; ideoque de hiis ejusdem speciei furtis potest juxta nonnullos fieri inquisitio specialis, saltem sine tortura, quasi unum sit sufficiens indicium aliorum.

Præmissa tamen intelligenda sunt de inquisitione tēdente ad punitiōem. Nam aliud est, si agatur in ordine ad avertenda seu præcavenda mala, ut quando agitur de beneficiorum collatione, contrahendo, matrimonio, & similibus: tunc enim licet inquirere de delictis & impedimentis personarum particularium, etsi nulla de iis sit facta. Immo est necessarium, si subsit aliqua suspicio, vel indicia. Non tamen debent superiores divulgare, quod tamquam occultum intellexerunt: sed possunt hujusmodi personas in collatione v.g. officiorum aut beneficiorum tacite præterire.

Præterea loco infamiae sufficit, quod de auctore constet evidentiam facti, vel notoritate juris per eundem in judicio confessionem, aut patefactionem factam ab interrogatis per judicem instituentem generalem vel mixtam inquisitionem, modo saltem judex non sit in culpa iniquae patefactionis; uti videtur habere communis sententia Jurisperitorum. Infamiam quoque supplet suspicio communitatis contra aliquem juxta Navarrum & alios apud Lessium c. 29. n. 130. vel indicia publica & manifesta.

Excipiuntur præterea à Navarro, Lessio sup. dub. 15. & aliis Doctoribus passim aliqui casus seu crimina, ut hæresis, & similia, quae non prærequirunt infamiam, sed solum suspitionem ex justis indiciis.

Unde necessitas prævia infamiae non videtur generatim esse de jure naturae, sed positivo, cui potuit consuetudo derogare. Prout derogasse constat, attentam praxi judicij secularium; quae pæne ubique viget, & præsertim in Italia, teste Julio Claro apud Lessium sup. num. 132. Neque tamen à Papa (cujus Constitutionibus id præcipue erat vetitum) vel ab Episcopis aut Principibus reprobatur, ut nimirum vel ex denuntiatione publici Officialis ad hoc constituti, vel ad querelam partis offensae procedant ad specialem inquisitionem.

Quae praxis non videtur improbanda cum limitationibus, quas addit Lessius, ut nempe fiat in gravibus causis, seu maleficiis nocivis, v. g. furtis, homicidiis &c. adeoque attendatur non ad nudam punitiōem, sed bonum reipublicae: ob quod particularis infamia permitti potest, ubi id necessarium est ad extirpanda crimina, quibus, si impunita maneat, timetur respublica perturbanda, & innocentes lædendi.

Cavendum tamen, ne Officialis, aut quicumque alius quidquam denuntiet, quod bonâ fide non putet posse per testes vel alia indicia legitime probari. Unde judex nil temere attendet, donec id videat; atque ita secretè informationes capiat, ut alterius fama quàm minimè lædatur. Si observet probari non posse, statim debet desistere.

Cavendum etiam judici, ne umquam incipiat specialiter procedere seu inquirere ex se ipso, seu semper præcedat aliquid, quod inquisitioni viâ aperiat, seu judicem cogat, ut ex officio procedat, v. g. notitia publica, infamia, suspicio communitatis, querela partis, denuntiatio Officialis, aut quid simile. Immo alioquin totus processus est jure nullus, ut docet Clarus q. 5. n. 4. apud Lessium dub. 15. n. 136. Ratio est: quia aliis judices possent pro arbitrio impetere, quos vellent, & (quod jure Gentium reprobatur) idem esset quasi acculator & judex, dum ipse à nomine provocatus obligaret alios ad accusandum vel denunciandum judicialiter.

Circa Torturam adverte, illam, veluti durius remedium, non esse adhibendam, nisi in subsidium, dum scilicet aliae probationes haberi nequeunt. Præcedere tamen debet semiplena probatio, quam facit testis de visu, contra quem non est exceptio, aut alia quodammodo æquivalens, fundata nempe in indiciis valde urgentibus, ne (ut Augustinus 19. de Civit. c. 6.) innocens pro incerto scelere certissimas penas luat, seu cruciatus sustineat. Alia etenim sunt levia, alia gravia, alia gravissima indicia; alia remota à crimine, alia proxima. Quenam autem ex his sint facta magna, ut sufficiant five ad captum, five ad torturam & ceteros effectus proportionales, relinquatur totum judicio probi & prudentis, scilicet judicis, qui secundum qualitatem personae & delicti, & demonstrationum seu suspitionum judicabit indicium esse sufficiens ad hoc vel illud discernendum, vel non. Hic tamen in re parata debet magna cum circumspetione procedere, & proximo contra jus & fas torturam inferat, aut majorem, quam par sit. Vaga equidem indicia Doctores scribentes de praxi criminali specificant, ex quibus cetera prudenter æstimari poterunt. Vide Lessium c. 29. dub. 17.

Communis autem sententia docet, non sufficere ad torturam, quod cadaver recenter occisi per vulnus, emittat sanguinem ad præsentiam unius, & non aliorum; ob incertitudinem causae hujus effectus, præsertim cum etiam ad præsentiam eorum, de quibus factis constat, quod non sint sceleris auctores soleat iste effectus sequi, v. g. coram consanguineis ex sympathia. Aded ut Maldern Tr. 6. c. 1. dub. 24. dicat, nequidem forte sufficere ad captum;

An requiratur dnm non agitur de punitio- ne.

25. Quae suppleant infamiam.

Quibus casibus non requiratur.

26. An requiratur ex jure positivo.

An vel qualiter consuetudo huic derogaverit.

27. Quid sit servandum de delictis in judicio.

Indicia tēdente ad punitiōem inquisitionem specialem incipiat.

28. Tortura præcipue in subsidium.

Varia indicia circumstantia.

Ex quibus quid persequendum, judex arbitrativus.

29. Novum indicium occisus ab torturam in sufficiens respiciantur.

ram, eò quòd valde infirmum sit. Credi-
derim tamen (inquit) sufficere ad inquisi-
tionem aut informationem particularem
instituendam contra ind. statum.

Idem, sentiendum de probatione per
aquam, quã iudices aliqui uti solent, in-
jiciendo scilicet mulieres de sortilegio sus-
pectas certo modo ligatas in aquam; quæ
si mergantur, absolvuntur; si verò super-
natent, nec mergi possint, subjiuntur
torturæ: proba enim ista non tantum su-
perstitiosa est, sed generat quoque indi-
cium incertum: nam frequenter visum est
mergi, quas sagas fuisse constitit: quando-
que deprehensum, eandem ab eodem sæ-
pius injectam, nunc mergi, nunc superna-
tare: item à lictore injectam supernataste,
ab alio injectam mergi. Unde dæmon, cu-
jus ope id omnino fieri videtur, facile po-
terit etiam innocenti hujusmodi calumniam
struere. Vide plura apud *Malderum Tr. 10.*
c. 8. dub. 11.

30. Si reus nihil confessus sit, nequit ite-
ratò torqueri, nisi indicia sint gravissi-
ma, vel supervenerint nova; cum aliàs
priora videantur elisa. At communis pra-
xis docet, posse denuo torqueri citra no-
va indicia, qui confessionem sub tortura
factam postea revocat; ne aliàs remedium
torturæ fiat frustraneum. Immo ipsa con-
fessio facta in tortura est, quoddam novum
inditium. Ne tamen in re ad eò penali pro-
cedatur sine termino, nequit plus quàm
tertiò torqueri, qui tertio revocat con-
fessionem in tortura factam; sic ut talis
debeat absolvi & dimitti juxta *Gomez,*
quem citat & sequitur *Lessius dub. 17. num.*
168. Wiggers cap. 1. dub. 16. num. 115. &
alii.

31. Petis, quid iudex teneatur heredi-
bus rei, quem præter juris ordinem con-
demnavit? Resp. damna realia tenetur
compensare, si iudicaverit nec subditum,
vel subditum quidem, sed in crimine ex-
emptum; idque ob injuriam, quã dam-
num hujusmodi causavit: nisi iudex pro-
prie factum ratificet. Idem ob eandem
rationem injuriæ est de eo, qui reum ex in-
debita seu per injuriam extorta cogitio-
ne condemnavit.

32. Unde iudex tenetur ad restitutionem,
primò, si à se ipsa inchoet inquisitionem
nullis præhabitis signis vel indiciis, quæ
viam inquisitioni aperiant. Secundò, si
tormentis vel propinquo metu tormen-
torum elicit confessionem non præha-
bitis indiciis sufficientibus ad torquen-
dum. Tertio, si præhabitis sufficientibus
indiciis torquetur persona quæ torqueri
non poterat, vel ob ætatem, ut impu-
bes, vel ob debilitatem, ut senes, vel ob
periculum abortus, ut prægnans, vel ob
privilegium, ut vir illustris vel in dignitate
constitutus, ejusque filii, aut Doctor ejus-

que filii. Quarto, si dolo induxit ad confi-
tendum, v. g. promittendo immunitatem.
Quintò, si confugientem ad locum sacrum
contra jus extraxit.

In his tamen casibus, si iudici suppe-
rant aliæ rationes, ex quibus reum juri-
dicè condemnare poterat, solum commissum
fuit injuria in modo inferendo damnum;
cum ad inferendum damnum quoad sub-
stantiam jus habuerit. Unde tunc cessat
obligatio restituendi; præterquam cum re-
stitutione facta, possit rursus idem dam-
num inferre. Similiter quando error circa
juris ordinem commissus est in puncto
per supremum Principem dispensabili, v. g.
si vir illustris est tortus, potest Princeps
obligationem restitutionis remittere, ra-
tum habendo alterius judicium; exinde
enim vult censeri illud tamquam à se fa-
ctum. Sicut autem ipse id poterat per se
facere, ita alteri committere, & factum
ejus ratum habere, & consequenter con-
donare obligationem restituendi ortam
ex defectu debitæ potestatis. Confirma-
tur: quia qui habet potestatem confis-
candi bona ob crimen commissum, ha-
bet etiam potestatem condonandi resti-
tutionem ei, qui per injuriam bona ta-
lis criminosi abstulit: ergo qui potest
ob crimen auferre vitam, potest liberare
à restitutione eum, qui injustè illam ab-
stulit.

33.
Nonnullæ
limitatio-
nes.

Circa obligationem iudicis seu Præ-
lati regularis in processu criminali suo-
rum subditorum observandum est in pri-
mis in eo servari non debere apices seu
subtilitates juris, supple accidentales, uti
Pontifices declararunt seu variis Reli-
gionibus concesserunt. Et si ea, quæ sunt
substantialia, jure Gentium seu naturæ,
sint observanda. Et quidem in levibus im-
perfectionibus corrigendis nullus ordo ju-
diciarius debet servari. Secus est in gra-
vibus, dum agitur de eorum punitione.
Quare dicta de inquisitione particulari,
& infamiæ prærequisitã, etiam hic locum
habent. In inquisitione tamen seu visi-
tatione, quæ nescitur instituta principa-
lius contra aliquem particularem, non
est vetitum visitatori inquirere genera-
tim de vita illius, v. g. Prælati localis,
Provincialis &c; cum inde non genere-
tur suspicio infamiæ, cunctis scientibus
visitationem ideo solitam adhiberi. In mo-
do autem procedendi requiri solet præ-
sentia Secretarii seu Actuarii ex suis con-
stituendi à superiore, ut acta fidem fa-
ciant in iudicio. Tortura in gravioribus
delictis possit quidem adhiberi, sed de-
cet, ut sit statui accommodata, puta con-
sistens in arctiori carcere, jejuniò in pa-
ne & aqua, disciplinis, humicubationi-
bus &c. Denique in causis solum gravio-
ribus, nec nisi clarè constet de excessu &
injusti-

34.
Quæ obse-
randa ju-
dici regu-
lari.

injustitia, non licet religioso appellare, neque aliàs debet ei deferri: uti nec nisi manifesta sit suspicio de injustitia Prælati, potest is recusari. De cetero inspicendæ sunt Constitutiones & consuetudines probatæ Religionum.

Q U Æ S T I O III.

De Accusatore & Testibus.

35.
Quid ac-
cusat.

An exigat
inscriptio-
nem.

Quid de
pœna talio-
nis.

ACCUSATIO secundum jura est criminis alicujus apud judicem competentem, vindictæ publicæ causa, legitime facta delatio, interveniente inscrip-tione. Inscriptio tamen, quæ acculator se obligat ad pœnam talionis, uti & ipsa pœna talionis olim stricta, etiam per legem veterem, hodie passim à foro saltem sæculari, recessit. Unde receptum est, ut accusatio fiat verbaliter, modo Notarius statim eam scribat. Usus quoque (qui diversis locis variat, citæ attendendus) pœnâ minori mulctat accusatores in probatione deficientem. Quamquam rationabile sit, ut talio reddatur deprehenso calumniari, etiam in causa criminali. Aliàs rigor æquus talionis sua habet incommoda: nam rari reperirentur, qui onus probandi cum tali periculo assumerent, sicque delicta manerent impunita.

36.
Denun-
tationem E-
vangelicam
qui debent
precedere
privata mo-
nitione.

Variè autem loquuntur Doctores, apud & qualiter accusationem debeat præcedere monitio secreta. In primis denuntiationem Evangelicam certum est debere præcedere monitionem privatam, si cum fructu possit seu speretur adhiberi. Immo secus faciens injustitiam committeret: cum enim crimen occultum est, absque causa istud detegens peccat contra justitiam, peccato videlicet detractionis; cum alter jus habeat adhuc ad famam, ne sine causa per exultationem criminis tollatur. Nulla autem causa subest denunciandi evangelicæ, adeoque cum detractio famæ, si absque eo privatam putetur emendandus; cum emendatio, quæ est unicus illius finis, ex privata monitione secutura sit, atque adeo denunciatio frustra & sine causa adhibenda.

37.
An accusa-
tionem ipsam
precedere
debeat ex
vigore ju-
ris.

At verò accusationi (idem est de denuntiatione judiciali) cum pro fine habeat punitionem criminis, & exemplum aliorum ut tægeantur, secundum plerumque non debet monitio privata ex justitia præmitti: finis enim istius non obtinetur, nec cessat per monitionem privatam, etsi per illam delinquens putetur emendandus. Tunc igitur propter bonum publicum concessa est accusatio, vel saltem judicialis denuntiatione, ut crimina in exemplum aliorum puniantur, sicque alii à malefaciendo absterreantur. Confirmatur: quia fiscus seu syndicus potest ea de causa id facere, immo in suum officium

peccaret, si morderet; ergo etiam possunt privati, saltem absque injuria: quia jura loquuntur generaliter. Deinde præceptum naturale monitionis privato, si esset, non minus ligaret officarios. Accedit praxis, cum passim id fiat absque scrupulo injustitiæ. Denique favet textus c. *Qualiter & quando 24. de accusat.* ubi Innocentius cum Concilio generali statuens generaliter modum & ordinem procedendi, ait: *Sicut accusationem legitima debet precedere inscriptio, sic & denuntiationem charitativa monitio, & inquisitionem clamorosa insinuatio prævenire.* Neque verisimile est Pontificem cum Concilio generali solum loqui, sed eo quod forum causarum postulet, sed etiam respicere ad conscientiam.

Communior nihilominus doctrina tradit accusantem vel judicialiter denuntiantem peccare contra charitatem quando crimen est occultum neque specialiter vergit in publicum detrimentum, ac reus privatis monitionibus est emendandus; conformiter ad illud principium: *Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris.* Quamvis & hoc Varii non sine fundamento negent, attentis iis, quæ allegantur ad probandum, quod non sit contra justitiam. Sanè qui non anxiantur tanquam ager, hic contra justitiam; neque etiam anxiantur de obligatione charitatis. Fiscalis quoque id absolute facit licite, ergo & alii. Denique si ratio boni communis sit tam notabilis, ut ob eam censetur concessa cuilibet potestas citra injuriam accusandi ob vindictam & exemplum, erit quoque sufficiens, ut id concessum sit fieri contra charitatem: aut sanè si non nisi contra charitatem, non succerit quoque ad tollendam injustitiam. Ob postremam tamen instanciam Varii censent consequenter etiam peccari tali casu contra justitiam.

Petes I. An teneatur interdum quis alterum accusare, aut saltem denuntiare? Resp. *Quando* Aff. quando crimen cedit in grave detrimentum spirituale vel temporale reipublicæ, quælibet enim pars tenetur de consuetudinem totius, adeoque ad avertendum malum reipublicæ impendens. E contra si crimen non cedit in detrimentum boni communis, nec sufficienter probari possit, non tenetur, immo nec potest accusare: quia inde tantum sequitur infamia proximi.

Petes II. An accusator teneatur interdum aut possit desistere ab accusatione incepta? Resp. Teneri desistere primo, si adverterit se errasse in persona. Secundo, si res inceperit esse dubia, & dubium perseveret etiam post diligentem inquisitionem. Tertio, si videat se probare non posse: in his enim casibus pergere in accusatione est calumniari. Potest autem etiam non teneatur desistere, primo, si judex accusationem nolit admittere aut si admittam rescindat; quod potest judex facere, quando

quando videt libellum accusationis habere aliquem defectum substantialem, vel si persona accusata non possit sine magna reipublicae perturbatione puniri, vel si sit valde necessaria reipublicae. Secundò in causa privata potest accusator ordinariè desistere ab accusatione sive per gratiam, sive per transactionem, maxime auctoritate iudicis.

41. Quando testis tenetur testari.

Testis tenetur iudice praecipiente testimonium ferre. Primò, si auctor laboret infamià delicti. Secundò, si ab eo dependeat grave damnum reipublicae, cui alter obviari non potest. Tertio, si similiter imminet notabile nocumentum privato. Et in his tribus casibus iudex potest praecipere testibus sub excommunicationis poena. Quarto, si delictum est semiplenè probatum: quando enim delictum coepit esse publicum, debet quis praecipiente iudice testari, sicut quando auctor laborat infamià delicti. Quintò, si procedatur vià accusationis, & delictum plenè probari possit, testis citatus tenetur testari, aliàs enim nemo auderet accusare.

42. Quando testis tenetur non testari.

E contra verò non tenetur quis testari, etiam iudice praecipiente, primò, si crimen est notum ex confessione: tunc enim potius integrum regnum debet permitti perire, ut habet communis & certa doctrina. Secundò, si secretò & consilii causa est alicui patefactum delictum tamquam confessario, advocato, medico, vel obstetrici; & hoc verum est, etsi de auctore esset infamia, vel semiplena probatio, modò non vergat in notabile detrimentum reipublicae vel proximi; tunc enim teneretur quis testari, nisi iurasset se non dicturum: quia iuramentum promissorium cadens in detrimentum iniustum tertii non ligat. Tertio, si auctor non laboret infamià, nec timeatur damnum in futuro, non teneris denuntiare, nec testari contra eum, quando proceditur per inquisitionem; etiamsi tu cum duobus vel tribus testibus scias. Quarto, quando proceditur vià accusationis, si res probari non possit; poterit tamen eo casu testari, si vult, & efficiet semiplenam probationem, poteritque iudex ex officio procedere contra reum, cum subjiciendo quaestionibus. Quintò, non tenetur quis testari contra eum, qui iustè occultat compersionem est usus: quia praecipuum superius procedit ex praesumptione alicujus iniustitiae. Sextò, non tenetur quis testari, quando ex eo merito metuit sibi aut suis notabile damnum, nisi bonum publicum id necessariò postulet. Septimò, si novi ab hominibus non fide dignis: immo tunc non possum eos nominare, à quibus audivi, quia nominando exponerem accusatum periculo infamià, vel etiam punitionis, si iudex ignoret fidem eorum esse suspectam.

duo testes fide digni, & omni exceptione maiores ex *L. Unum numerus 12. ff. de testibus*. Est communis Theologorum & Jurisperitorum. Estque ad receptum iure Gentium. Ratio est: quia unus facile corrumpetur, duos autem subvertere, & efficere, ut consequenter loquantur, difficile est. Duo tamen non videntur requiri iurata. Unde de reipublica potest prudenter concedere Principi iusto potestatem condemnandi reum ex privata sententia cum uno teste, vel etiam sine ullo teste, & fortè Princeps habet eam potestatem in certis casibus. Est tamen juris naturae, ut nemo condemnetur a re plenam certitudinem de crimine: unde reipublica non potest dare potestatem condemnandi ex dicto unius, nisi forte esset summæ auctoritatis & fidei.

Quot testes requirantur, & sufficiant in criminalibus.

An duo requirantur iure naturae.

In quibusdam tamen casibus possent iure positivo plures testes exigi. Prout iure Canonico c. *Praesul. 2. q. 5.* ad condemnationem clerici requiruntur septem testes, Diaconi Cardinalis viginti septem, Praebiteri Cardinalis quadraginta quatuor, Episcopi Cardinalis sive non Cardinalis septuaginta duo: tum quia ipsi saepe sunt in magna invidia: tum quia ex eorum condemnatione multum minuitur aestimatio debita ministris Ecclesiae. Qui tamen numerus testium modò non est in usu, minorque sufficit. Deinde iure civili seu Caesareo in testamentis apertis requiruntur quinque testes, in obsignatis septem, & in codicillis quinque: eò quòd testamentis plures sint insidiatores, quam in criminalibus, & testator mortuus non possit mentem suam interpretari. Quod tamen apud nos similiter non est in usu.

In nonnullis casibus requiritur plures.

Porro ut duo testes bene probent, quatuor sunt necessaria ex iure. Primum est, ut deponant iurati, ex c. *Nuper 51. de testibus*: quia non tam facile committitur perjurium, quam simplex mendacium: debent autem jurare se dicturos omnem veritatem, nihil falsi immiscendo. Secundum, ut deponant de eodem facto; quia duo quin non erunt concordantes, sed testes singulares. Debent igitur convenire in tempore, loco, specie delicti &c. Tertium, ut deponant, quod sensu externo id perceperint; ut quòd viderint occidentem, audiverint blasphemantem, ex *L. Sola 4. C. de testibus*: quia non possunt esse certi de facto alterius, nisi illud sensu externo perceperint. Unde si tantum ab alijs habeant, non plenè probant; sed tantum faciunt indicium ad inquirendum ab ijs, à quibus habent. Quartum, ut sint omni exceptione maiores, id est, contra quos nihil potest iure opponi, cur plena fides illis non sit adhibenda. Qui etiam vocantur testes idonei, & distinguuntur contra testes minus idoneos, id est, contra quos aliquid opponi potest, vel ex natura rei vel ex juris dispositione.

44. Quot requirantur ad sufficienter probandum.

Et quidem ex iure naturae omnes sunt idonei

45.

43. In criminalibus requiruntur & sufficiunt *Herinx Sum. Theol. Pars III.*

Qui sint
testes non
omni excep-
tione ma-
iores.

idonei qui habent usum rationis. Ex jure autem positivo minus idoneus est, primò in causis criminalibus qui non est viginti annorum, quamquam dictum talis testis faciat indicium ad capiendam informationem.

Secundò jure Canonico repellitur mulier ob fragilitatem sexus & ingenii mutabilitatem. Tertio inimicus ejus, contra quem testimonium dicitur; qui etiam repellitur in criminalibus exceptis in quibus alii testes minus idonei admittuntur, ut in probanda simonia, hæresi &c. Quarto ascendentes & descendentes accusatoris, & collateralis; sed hi tantum usque ad quartum gradum. Quinto, domestici accusatoris. Sexto, infames infamiam juris; qualis est omnis, qui de aliquo crimine est damnatus. Septimò, perjurus. Octavo, socius criminis, qui tamen in multis etiam admittitur, ut idoneus testis. Nondò, persona inops & vilis, de qua potest esse suspicio perversionis.

46.
Duo obser-
vanda cir-
ca hujus-
modi testes.

Advertenda insuper sunt duo. Primum, quod quamquam testis minus idoneus non probet semiplenè, faciat tamen aliquod indicium, quod junctum alijs sufficit ad torturam, nisi repellatur ob subjectionem & reverentiam quam debet accusato, ut si sit servus vel filius. Secundum est, testes minus idoneos admitti tamquam idoneos, quando delictum est commissum eo tempore vel loco, ubi copia testium idoneorum haberi nequit, ut in campo, silva, noctu &c. Item, si alter testium est valde dignus fide, potest supplere defectum, qui est in altero minus idoneo, ita ut simul efficiant plenam probationem.

47.
An testis ad
restitutionem
tenetur, si nolit
testari.

Petes, an teneatur testis ad restitutionem damni emergentis, si legitimum testimonium subterfugiat aut detrectet? Resp. Neg. si id faciat ante iudicis præceptum aut legitime intimatam citationem, cum præceptum non liget, antequam legitime intimetur. Immo probabiliter, etsi eo intimato fugat vel fraude se subtrahat; uti Plures docent. Eò quòd non satis constat ex hujusmodi præcepto aut citatione nasci obligationem justitiæ, & non solius obedientiæ similis virtutis, qui enim non comparet, potius inobediens & contumax, quam injustus apparet. Vide *Lugo d. 39. s. 1.* Aliud esset, si fallum testando esset alteri causa damni; ut patet.

Vel falsum
testatur.

Q U Æ S T I O I V.

De Reo & Advocato.

48.
Quid re-
quiratur, ut
reus legiti-
mè interro-
getur, &
veritatem

VARIA circa reum observanda sunt. Primò quæ obligatio fatendi veritatem. Quæ prærequirit, ut iudex legitime interroget. Ad hoc autem necesse est, ut iudex sit legitimus, nec in sua jurisdictione impeditus, procedatque servato juris

ordine, quæ præexigit semiplenam probationem aut indicia æquivalentia. Unde prius reo (idemque est de teste cum proportionem) constare debet de probatione vel indicijs contra ipsum ostentis ei meritis causæ. Ac proinde iudici non legitimo, vel non legitime interrogati, vel donec de legitima interrogatione constet, non tenetur respondere aut veritatem fateri. Iudex enim non habet potestatem interrogandi, donec hæc conditiones adsint, & reo fiant satis manifestæ, qui alias est in possessione juris ad honorem & bona sua. Quòd si etiam iudicaria interrogatio procedat ex falsa præsumptione delicti, v. g. an exierit ex tali domo strictè enle, quando exijt quidem (& scit idem semiplenè probatum) non tamen factò delicto, sed ob aliam causam, potest juxta *D. Thomam, Soto, Sayro, Diana* & alios, reus negare, eò quòd iudex tunc non interroget iudicè, nisi ex falsa præsumptione, cujus falsitate cognita interrogare non possit.

Dubium est apud Doctores, an reo, non offensò ei probatione contra ipsum, possit à iudice deferri iuramentum calumniæ. Quod continet sequentia. Primò, quòd putet se bonam causam tueri. Secundò, se interrogatum à iudice veritatem dicendum. Tertio, non adhibiturum scilicet fallas probationes. Quarto, se non prorogaturum litem fraudulenter. Quintò, se nihil contra legis prohibitionem promississe, vel promissurum alicui causæ litis. Resp. verius esse, quòd sic, uti relato *Navarro, Soto, Sanchez*, tenet *Lugo d. 40. s. 1. n. 13.* contra *Lessium*, quem citat. Eò quòd iuramentum hoc solum respiciat confessionem veritatis, quando & quomodo fuerit, reus postea legitime interrogandus, non autem confessionem veritatis hic & nunc; respiciat quoque causam justam, quatenus reus non faciendo bonam causam defendit, quòdque ei constet de probatione contra ipsum sufficienti ad legitimam interrogationem.

An autem quoties iudicè, seu legitime reus interrogatur, teneatur fateri veritatem, est quæstio satis notabilis. In qua communis & securior doctrina *D. Thomæ, Caserani, Soti, Navarri, Covarruvias* & aliorum, quos citat & sequitur *Lessius c. 31. dub. 3. n. 12.* asserit teneri, etiam si foret morte plectendus. Eò quòd iudex legitime interroget & mandet reo, ut fateatur veritatem, cum potestate exigendi ab ipso iuramentum; adeoque in reo sit reciproca seu correlativa obligatio respondendi veritatem.

Excipiunt tamen *Petrus Navarra, Rodriguez*, aliique gravissimi Doctores (quorum sententiam non improbabilem censet *Lessius, Malderus, Villalobos, Portel* & alii passim, ac valde probabilem & in praxi omnino securam, præsertim in causis capitalibus, censet *Lugo d. 40. s. 1. n. 15.* si timeatur,

meatur sententia mortis (addunt plerique ex his Doctoribus penam trimum, confiscationem omnium bonorum aut similibus) & sit spes evadendi per relationem veritatis, quasi oppositum præceptum judicis sit tali casu superans humanam imbecillitatem, sic ut vix reperitur qui impleret. Ut proinde possit juxta hos Doctores reus tali casu interrogationem judicis æquivocatione vel amphybologia eludere. Propter quod etiam reus citatus tali casu non debet comparere, quamvis delicto plenè probato; uti quoque potest è carcere fugere, non obstante præcepto judicis. Secus est in causis minoribus, vel quando non est spes evasionis.

52. An possit reus excipere contra testes, eorum occulta crimina detegendo.

Secundò circa reum quæritur, an ad labefaciendum contra se datum testimonium possit detegere occulta crimina testium? Estque affirmativa sententia communis, si alio modo nequeat eorum testimonium infirmari: non enim tenetur cum tanto suo detrimento crimina alterius servare secreta: potestque se defendere cum iusto moderamine illo armorum genere, quo oppugnatur. Nec testes possunt cõqueri de injuria: cum sint invalores; & hoc ipso quo acculant vel testantur exponunt se illi periculo. Si tamen repulsa hujus testis v.g. putaretur inutilis ad defensionem seu evasionem, ut quia sunt, aut certò erunt alii sufficiens testes, contra quos non fit exceptio, peccabit reus saltem contra charitatem aperiendo occultum crimen testis. Similiter peccaret reus contra charitatem revelando crimen grave testis, qui se non ingessit sponte, sed à judice coactus est testari si causa rei sit levis. Item si alia vià minus nocivà possit testimonium infirmare. Immo hoc casu, præsertim si id æquè commodè possit, probabilius peccat contra justitiam: eò quòd non habeat jus, nisi adhibendi media necessaria ad sui defensionem. Sicut qui invalorem armatum potest repellere solis minis aut levi fustigatione, vel mutilatione, non potest sub prætextu defensionis eum occidere.

53. An dum crimen probari nequit, repellere possit accusator tamquam calumniator.

Si autem quærat, an peccet reus contra justitiam, dicendo, accusatorem mentiri vel calumniari, quando accusat de crimine quod probari nequit. Resp. Neg. quod enim probari non potest in judicio præsumitur falsum. Unde sic accusans committit quamdam calumniam, obijciendo alicui crimen tamquam in judicio probabile & publicum, quod non est tale. Quare talis præsumitur calumniator juxta *Glossam in c. 2. de calumniatoribus.*

54. Justè dicitur reus nequit se per vim defendere.

Tertiò, circa reum est videndum, an vel quomodo possit se defendere contra sententiam, aut ejus executionem impedire. Et quidem justè condemnatus indubiè nequit se per vim defendere, quin id agendo faciat injuriam judici. Unde talis judicatur ab omnibus lædere majestatem. Si autem *Herincx Sum. Theol. Pars III.*

tem sententia sit palam iniqua & contra juris ordinem lata, potest reus per vim se defendere, servato moderamine incusationis tutelæ: quia tunc iudex etiam formaliter injustè agit contra reum, adeoque hic potest se contra illum defendere velut contra invalorem vitæ aut fortunarum.

Secus si sententia sit palam iniqua.

Si verò sit re ipsa seu materialiter quidem iniqua, tamen pronuntiata secundum ordinem juris, & juxta allegata ac probata, et si sententia non contingat in concientia juxta dicta *quaest. 1.* tamen valde probabiliter non potest juxta *Soto, Lessium, Maldorum* & alios passim reus per vim se opponere judici aut ministris, ne sententiam exequantur, veluti ad quod agendum jus habent, ne aliàs sit locus bello utrimque iusto. Orietur quoque (quod maxime ponderandum est) ex hujusmodi violentis resistentijs gravissimum in republica scandalum seu malum, quod etiam cum vitæ dispendio prævitandum est.

Quæ si reverè iniqua sit, sed secundum ordinem iuris lata, sententia prima.

Quæ sententia nihilominus negatur à *Victoria* & alijs, quos citat *Lugo d. 40. s. 4.* qui censet certum in primis videri, quòd reus tali casu non solum possit fugere sed que ponere in loco tuto, sed etiam inde armis & minis iudicem aliosque ministros terrere, ne accedant, impellere etiam ministros, quo elabatur è manibus eorum. Præterea resistentiam & defensionem cum eorum damno admittit probabiliter licitam, si fiat sine gravi scandalo (quod tamen difficulter separatur) neque in prima comprehensione, ad quam iudex verum & reale jus habet, intervenientibus indicijs, quantumvis indicatus sit innocens.

56. Sententia secunda.

Fundatur hæc opinio in eo, quòd iudex invadat licitè solum ex falsa præsumptione; quæ non adimit jus invaso scienti veritatem: sicut patet in casu, quo iudex erraret in persona malefactoris, volendo occidere Petrum loco Pauli fontis. Unde non videtur inconveniens dari bellum utrimque formaliter iustum, supposita in iudice ignorantia.

Et si iustum est.

Ad fugam quod attinet, ea licita est reo incarcerato etiam post justam mortis vel mutilationis sententiam latam juxta Doctores communiter: quia non potest illi præcipi ut non fugiat cum tanto suo damno, quando potest: illud enim præceptum esset nimis durum & superans humanam fragilitatem. Unde possit fugere sub iplo ictu gladii, si esset spes evasionis. Itaque non præcipitur tali reo, nec præcipi potest, ut maneat in carcere, dum potest fugere, sed tantum declaratur dignus tali supplicio, & ex consequenti mandatur ministris, ut diligenter illum custodiant.

57. An reo mortis licita sit fuga à carcere.

Immo & vincula dirumpere, & carcerem ad istum finem effringere potest juxta Doctores ferè communiter: tum quia

58. An carcerem effringere.

quã præceptum, quo istud prohiberetur, oblata occasione evadendi foret nimis durum: tum quia cui licet finis, etiam licent media. Alioquin si reus stupens vinculis foret constrictus, non posset ea rumperere, quod est ridiculum.

Nec refert, quod effractoribus carcerum gravissimæ poenæ jure civili imponantur: primo, quia leges istæ procedunt ex præsumptione violentiæ illatæ custodibus. Deinde ad justum terrorem potuit respublica ob carcerum effractionem tantquam culpam politicam statuere aliquam poenam, non quidem capitis, sed mitiorem, quæ serviat ad terrorem potius, ne iterare audeant, quam ad vindictam propriè dicti criminis. Quod si aliqua lege poenam capitis imposuerint, & non procedant ex præsumptione violentiæ ministris illatæ, aut simili, fortè sunt latæ secundum contrariam sententiam, quæ est probabilior. Attamen acerbiores sunt, quam ut eas probare possimus; quæ proinde non sunt in usu.

59. *An id agens teneatur ad reparacionem damni.*
Petes I. An reus teneatur ad reparacionem damni, quod infert reipublicæ frangendo carcerem? Resp. cum communiore sententia Doctorum Aff. quod attinet ad damnum per se ex effractione carceris ortum, cum enim ibi justè detineatur à republica, meritò potest hæc exigere reparacionem damni, quod reus fugiendo directè infert, ipseque cenletur tacite ad hoc se obligare. Non videtur tamen restitutio ista in usu. De damnis autem per accidens secutis, v.g. quia alii conceptivi fugerunt &c. reus non tenetur, juxta Doctores communiter: ipse enim ob eventum istum, qui per accidens & præter intentionem illius comitatur, non obligatur cedere juri suo, quod habet ad fugiendum.

60. *An liceat hujusmodi reo fugam consulere, vel instrumenta suppedicare.*
Petes II. An liceat reo fugam consulere? Resp. Aff. quia consulitur id quod honestum est. Immo licet monstrare media fugæ (quod etiam spectat ad consilium) & instrumenta porrigere juxta plures Doctores: cum enim consilium sit veluti internum quoddam & spirituale instrumentum, plus sæpe conferens ad finem, non apparet, cur non liceat suppedicare etiam instrumentum physicum, quo legitime quis utatur: nisi ob peculiarem causam id prohibeatur; prout est prohibitum juxta omnes Doctores ministris justitiæ, consilii aut instrumentorum suppedicatione reum in ordine ad fugam juvare; cum ex officio incumbat ipsis impedire incarcerationi fugam, ac curare ut in carcere detineatur. Prout etiam respublica prohibere posset cum obligatione in conscientia, ut nemo alius reum juvet consilii aut instrumentorum subministracione: alii enim non habent tantum jus ad conservationem vitæ rei, quantum ipse reus, nec ipsis præceptum hujusmodi consulendum est esse intolerabile,

quemadmodum foret respectu Rei. Unde juxta Doctores communiter illicitum est alijs juvare reum, immediate effringendo carcerem, aut dirumpendo vincula: solus enim reus, propter maximum malum, quod ipsi imminet, ad hoc jus habet. Deinde alioquin nihil posset esse iudicibus satis firmum & tutum ad reorum custodiam; quod cederet indubiè in magnum reipublicæ incommodum. Ideoque tales indubiè censerentur peccasse in auctoritatem publicam, atque esse reipublicæ ac Principi injuriosi.

61. *An pramissa locum habent in solis reus mortis aut mutilationis.*
Quæ dicta sunt de reo damnato ad mortem aut mutilationem, ob similem rationem docent probabiliter varii Doctores habere locum in damnatis ad trirèmes, vel carcerem perpetuum & gravem; & denique in damnatis ad servitutem, si esset valde dura. De exilio est alia ratio: nam illa poena non potest mandari executioni sine actione spontanea rei: nisi fortè exilium foret gravissimum, inquit *Lessius c. 31. dub. 5. n. 39.*

62. *Advocati qui & male dicantur.*
Nunc pauca dicenda supersunt de Advocatis, qui personam seu partes, nunc actoris, nunc rei defendunt.

Advocati autem dicuntur, qui in forensibus negotijs proponendis & discutiendis parti suam præbent patrocinium, verbo, vel scripto. Unde vocantur causarum patroni, quia causæ actoris vel rei patrocinantur. Vocantur etiam Oratores & Rhetores causidici, quia bene dicendo vel scribendo, causæ veritatem & justitiam coram iudicibus exponunt. Unde etiam dicti sunt Postulatores, quia pro justitia & æquitate postulare debent. Nomen autem commune Advocati indicat, quod non propria sponte, sed alterius voluntate in patrocinium causæ vocentur, vel etiam justitiæ & æquitate periclitante ad patrocinandum invitentur. Necessitas Advocatorum, eorumque utilitas, simul & officium eleganter perstringitur *L. Advocati C. de Advoc. divers. judicior.*

63. *Quæ in reo requirantur.*
In ijs præter doctrinam probatam & prudentiam requiritur in primis cura justitiæ, hinc ut nunquam causam injustam assument, immo ut etiam ignoranter inchoatam desierant, nil injustum & iniquum in processu adduci permittant &c. Deinde requiritur, ut clientibus in ijs, quæ causam concernunt, fidem & fidelitatem servent, utrique parti non inserviant, neque sui clientis infirmitatem aut imbecillia argumenta adversæ parti non revelent, nihilque injustum aut iniquum, etiam contra adversam partem, moliantur. Præterea supponendum est (inquit *Marchant Tom. 3. P. 3. Traçt. 5. Tit. 5. §. 1.*) juramentum Advocatorum, quo se obligant & jurant, diligenter, & ex fide, hoc est, fideliter officium

officium suum præstituros; item se cog-
noscant causam improbam, vel penitus desperatam,
scilicet mala conscientia, sibi non patrocina-
turos, immo si causam procedente aliquid
tale sibi cognitum fuerit, à causa patro-
cinio recessuros.

64.
Peccata.

Peccant itaque tam contra iuramentum,
quàm contra iustitiam gravissimè, qui cau-
sas omnino improbabilis sustinent, immo
qui tales quærunt processus, & ad hæc
clientes instigant. Item, qui omnino injus-
tas causas defendunt, vel si aliquam pro-
babilitatis speciem habeant, suis fallaciatibus,
fallacijs, verborum & eloquentiæ
lenocinijs & meris decipulis ita vestiunt, ut
nonnumquam iusta causa periclitetur, im-
mo & injusta succumbat. Perversitas enim
Advocatorum nonnullorum talis est, ut
& verbis & garrulitatibus ita saporem
quantumvis iusta causæ obtundant, vel tot
scriptis & scripturarum ambagibus fallaci-
bus iudices circumveniunt, ut vel tædio
fracti, vel caligine quadam circumdati ius-
titiam videre nequeant. Et tales causidici
cicadae vel etiam rabulæ ab Antiquis nun-
cupabantur. Item, peccant mortaliter, qui
injustitiam causæ deprehendentes, nihilo-
minus illam prosequuntur. Item, qui lites
& causas suis astutijs protrahunt, quæ bre-
vi tempore poterant finire, & hoc ut lu-
cra sua augeant. Item, qui suam negligenti-
am vel ignorantiam sunt in causa, quod
causæ etiam iustæ perdantur. Item, qui
cum adversa parte colludunt, vel quovis
modo suis clientibus sunt infideles, utpote
quod vel parti secreta revelent, vel utri-
que deferviant, vel à cliente informati de
causa in ordine ad consilium capiendum,
denuò pro contraria parte patrocinantur,
& in informationibus prioris partis consulenti-
bus instructi contra illam procedant.

65.
Quando il-
litum
suadere
sibus trans-
actionem.

In casu etiam quo Advocatus post cau-
sam inchoatam advertit, eam esse injustam,
non potest alteram partem, cujus certum
scit esse jus, inducere ad transactionem
vel compositionem; utpote quæ solum ha-
bet locum in causa dubia. Si tamen existi-
maret clientem non cessaturum à lite, seu
vexatione partis, posset huic soli consulere
compositionem, quâ redimat suam vexatio-
nem.

66.
An liceat
patrocinari
causa du-
bia.

Potes, an Advocatus, qui factò prudenti
examine, reperit causam utrimque dubiam,
possit eam suscipere? Resp. Affirm. quem-

admodum quilibet potest tali casu iustitiæ
declarationem allegatis suis motivis à ju-
dice expectare. Quod tamen intelligendum
est de dubio, quod versatur circa hoc, pro
qua parte sententia debeat proferri. Si
enim perpensis omnibus allegatis & alle-
gabilibus certum sit sententiam iure esse
proferendam pro reo, v.g. possessore, non
apparet, qui possit Advocatus favere actori
in causa civili; cum tunc mereatur causam
injustam, vexando iniquè possessorem, uti
accusator in causa criminali injustè accu-
sat, qui novit se non posse probare con-
tra reum. Similiter sine fructu facit à
cliente expendi pecunias, qui suscipit cau-
sam, cui non subest moraliter spes victo-
riæ, ex hoc quod causa non habeatur pra-
cticè probabilis, semperque à iudicibus re-
jiciatur. Aliàs licitum est patrocinari, sive
reo, sive etiam actori, in causa, etsi mi-
nus probabili, dummodo saltem cliens de
hoc moveatur; quando enim licitum est
aliena agere, vel se defendere, etiam lici-
tum est eidem patrocinari. Neque cen-
setur Advocatus velle inducere iudicem,
ut ferat sententiam pro parte minus pro-
babili, sed exponere iudici merita causæ,
quæ fortè generabunt in iudice opinionem
de majori probabilitate illius partis, sic ut
pro ea tamquam sibi veriore sententiam
ferre queat aut etiam debeat.

Vel practica
improba-
bili.

Vel minus
probabili.

Sed quid si cliens habeat bonum jus in
possessorio, iniquam tamen causam in pro-
prietate, quam proinde in conscientia te-
neatur statim reddere vero domino, cujus
rem esse novit? Aliquibus viris doctis (te-
ste Lugo disp. 41. s. 1. n. 10. probabile vi-
sum est, Advocatum posse talem defen-
dere in causa possessoria, quasi id agendo
consultat solum iudici, ut hic faciat quod
iuxta leges, ad majora mala vitanda latas,
tenetur, nempe conservando clientem in
possessione, donec agatur de proprietate;
adeoque ad periculum clientis solum per-
missivè se habeat. Verùm alii contradicunt,
neque oppositum consuleret Lugo sup. eò
quod non videatur advocatus se permissi-
vè tantum habere, uti iudex, sed coopera-
ri positivè ex parte clientis, cujus perso-
nam sustinet, eum instruendo, & docen-
do modum, quo possit adversarium injus-
tè vexare. Plura de iudicijs, & eò spe-
ctantibus videri possunt apud alios, tum
Theologos, tum potissimum Jurisperitos.

67.
An habeat
jus in posses-
sorio, sed
iniquam
causam in
proprietate.